



मणिचूड ९
ओं नमो रत्नत्रयाय ॥ एवं मया श्रुतमेकस्मिन्समये भगवान् श्रावत्यां विहरति स्म ॥ जेतवने ॥ नाथपि राट् स्या ॥ रामे यदा भगव
ता प्रातिहार्यं विदर्शितं त्रिभस्मिता स्तीर्था नन्दिता देवमनुष्यास्तोषितानि सज्जन हृदयानि ॥ तदा भिक्षव आश्चर्यं जाता
अद्भुतजाताः भगवन्तमिदमवोचन् ॥ आश्चर्यं भगवंत यद्भगवता इदमीदृशं महाप्रातिहार्यं विदर्शितं ॥ त्रिभस्मिता स्ती
र्था नन्दिता देवमनुष्यास्तोषितानि सज्जन हृदयानीति ॥ ॥ भगवानाह ॥ एवमेतद्भिक्षव एवमेतत् ॥ यथापि तत्स परि
पूर्णा कृतत्वा बोधिसंभारस्य तथा हि भिक्षवो दीर्घरात्रं तथागतेन त्रिभिः कल्या संख्येयैश्च दुष्कर शतसहस्रे बोधिसंभारः
परिपूरितः ॥ अपि तु तिष्ठन्तु तावदनेककल्यायं मया ॥ स्मिन्नेव भद्रकल्ये बोधिसंभारपरिपूरणार्थं महदुष्करं कर्म
कृतं ॥ तच्छ्रूयतां ॥ भूतपूर्वं भिक्षवो ॥ स्मिन्नेव भद्रकल्ये सांकेते नगरे ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कारयति ॥ तेन ज्ञेयं
च स्फीतं च क्षमं च सुभिक्षं च ॥ वकीर्णं बहुजनमनुष्यं च प्रशांतकलिकलहं दिम्बदुमरतस्कररोगापगतं शालीक्षुगो
महिषसंपन्नमरित्तमकंठकमेकपुत्रमिव राज्यं कारयति ॥ तस्य राज्ञः कांतिमौत्ती नाम देवगुमहिषी बभूव ॥ अभि

= सुवर्णिदेव आश्रम

रूपादर्शनीया प्रासादिका अत्यर्थमिष्ट भूता कांता च प्रिया च मन आया चापसूता च ॥ सापरेण कालेन समयेन यावद्देवा
सार्धं क्रीडते रमते परिचारयति ॥ तस्य क्रीडते रममाणस्य परिचारयतः कालेन समयेन देव्याः पञ्चसत्त्वाः संवृत्ताः ॥ त
तस्तस्या अयमेव रूपा यो दोहद उत्पन्नः ॥ अहो वताहं महति हिरण्य सुवर्णं राशौ तिष्ठत्य तत्सर्वं हिरण्य सुवर्णं श्रमणा
ब्राह्मण रूपेण वणीपकेभ्यो दानं दद्यामिति ॥ तथा राज्ञे आरोचितं ॥ राज्ञोऽपि नैमित्तिकाः पृष्टाः ॥ ते कथयन्ति देवयः
एष कुक्षिगतः सत्त्वोऽस्याय मनुभावेति ॥ ततो राज्ञा प्रमुदित हृदयेन तथैवं कारितं ॥ तस्याऽऽयो दोहद उत्पन्नः स
प्रतिविगतः ॥ पुनरपि तस्या दोहदोत्पन्नः ॥ अहो वताहं महाजनकायं यद्दुसाः शरेण संतर्प्यमाणं पश्यामिति ॥
तथा राज्ञे आरोचितं ॥ राज्ञापि तथैव सर्वं कारितं ॥ तस्यायो दोहद उत्पन्नः स प्रतिविगतः ॥ पुनरपि तस्या दोहद उत्पन्नः
अहो वताहं महाजनका यस्य महति सिंहासने निवसतां धर्मं देशयामि ॥ तथा राज्ञेऽऽरोचितं ॥ राज्ञानैमित्तिकाः पृष्टाः
ते कथयन्ति ॥ देव एष कुक्षिगतः सत्त्व एवमहर्षिको महानुभावोऽस्याय मनुभावेति ॥ ततो राज्ञा राजकुले महति

मधुराञ्ज
शार वि
अस्त पाउ
कवाय फा
कदुका
तिङ्क वा

मणिचू
२

शोभांकारयित्वा महासिंहासने निषण्णः सांकेतेनगरे घटावघोषणां कारितां ॥ भृशं तु भवेतो नगरवासिनः पौरा अशकांति
मतीदेवी महासिंहासने निषण्णः धर्मदेवयिष्यति ॥ ये वा धर्मकामास्ते राजकुलमागत्य विगतशंका धर्मभृशं तु ॥ ततस्ते धी
हावघोषणां श्रुत्वा राजकुले निपतिताः ॥ अथ कांतिमतीदेवी सर्वाः लंकारभूषिताः स्वकांत्या सर्वांगपर्यदमवभासते सहसैव
सिंहासने भिरुह्य निषण्णाः ॥ ततो महाजनका ये सन्निवृत्ताः सन्निपतिते कांतिमतीदेवी सर्वपर्यदमवलोक्य प्रमुदितहृद
या मुहूर्तं तूष्णीमवस्थिता ॥ ततः सा बोधिसत्वस्याऽनुभावेनाऽश्रुतपूर्वमिमां गाढा पुतिभाषिता ॥ धर्मस्थितोजातिगुरो
र्विद्वद्भिः प्राप्नोति तुष्टिं परमां यशश्च ॥ प्राप्ते बहुः खेन विषादमेव परत्र चाप्नोति सुखविशालं ॥ धर्मो हि वै रक्षति धर्मयुक्तं
पिता यथा पुत्रमुदारवृत्तं ॥ तस्मादुधोज्ञानवलोपपन्नो यावच्चिरं धर्ममतः प्रकुर्यात् ॥ धर्मो हि वै रक्षति धर्मयुक्तं छ
त्रं यथा वर्धति वर्धकाले ॥ धर्माऽनुसंसा सुगतेन शास्ता न दुर्गतिं गच्छति धर्मचारी ॥ अधर्मचारी तु नरपुमर्तो यासां ग
तिगच्छति मूढदृष्टिः ॥ निहत्य धर्मं चरितस्मरुव बद्धो यथा रुक्षमृगो गृहीतः ॥ न ह्यधर्मश्च धर्मस्ता बुभोऽसमविपादि

२

नौ ॥ अधर्मा न्नरकं यान्ति धर्मा न्मुक्तेति सृजति ॥ अथातः पर्वदः कांतमत्या देव्या सकाशाद्धर्मं भुत्वा प्रसादजाता धर्मपराय
णाः संवृताः ॥ ततस्तस्या देव्या दोहद उत्पन्नः सप्रतिविगतः ॥ पुनरपि तस्या दोहद उत्पन्नः ॥ अहोवताह मुशानानि पश्येय
मिति ॥ तयाराज्ञे आरोचितं ॥ ततो राज्ञा महतीं नगरशोभां च कारयित्वा उशानानि चार्य्यलंकृत्य महता परिवारेण परिवृताया
उशानानि दर्शितानि तस्यायो दोहद उत्पन्नः सप्रतिविगतः ॥ पुनरपि तस्या दोहद उत्पन्नः ॥ अहोवताहं ग्लानानां सत्वानां मु
पस्थानं कुर्यात् ॥ तयाराज्ञः आरोचितं ॥ ततो राज्ञा ग्लानानां सत्वानां मुपस्थानं कारितं ॥ तस्या च दर्शितं तस्यायो दोहदोत्पन्नः
सप्रतिविगतः ॥ पुनरपि तस्या दोहद उत्पन्नः ॥ अहोवताहं दीनानां माभ्यासयेयं दरिद्रेभ्यश्च यावदात्र धनमनुदयामिति ॥
तयाराज्ञो आरोचितं ॥ राज्ञा तथैव कारितं ॥ तस्यायो दोहद उत्पन्नः सप्रतिविगतः ॥ पुनरपि तस्या दोहद उत्पन्नः ॥ अहोवताहं
येऽस्माकं विजितेस्म साधुरूपं समन्ताः भ्रमणा ब्रह्मणा प्रतिवसंत तास्वहस्तेन भोजयित्वा पुत्येकेन दुष्य दुगेना छादयामिति ॥
तयाराज्ञया आरोचितं ॥ राज्ञा तथैव सर्वं कारितं ॥ तस्या दोहद उत्पन्नः सप्रतिविगतः ॥ ततस्तस्या परिपूर्णानां नवानां मासा

मणि
३

नामन्ययात् प्रसूताजातः ॥ अभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वो गपुत्र्यंगोपेतः अतिज्ञात मानुष्यवर्णः संप्राप्त दिव्यवर्णः परम
याभुभवर्ण पुष्करतया समन्वागतः ॥ शिरसि चास्य सहस्र पुशस्त पुण्य निर्जातं पुभास्वरं मनोरमं मणिरत्न मद्यंगमुष्णीय
मवलम्बकं जातं । तस्माच्च मणिरत्ना तस्य मंडलादिवरश्मयो निश्चरन्ति ॥ तस्यावभासेन राजौ सर्वे साकेतं नगरं स्फुटं दिव
स इति ख्यातितं ॥ ततः सांकेतनगरनिवासिनः परिवारिका ज्ञातयश्च साकेतनगरनिवासिजनकायः परं विश्वयमुपगतः ॥
तच्च मणिरत्नमुष्णं शीते शीतं चोष्णं संस्पर्शं । शान्तिकरं सर्वव्याधिचौरो दकाश्रित दुर्भिक्षो पसर्गाणां पुशमनं प्रक्षालनोदके
न सर्वविषाणि नाशयति ॥ तस्माच्च मणिरत्ना दुशाने दुदकविंदवः क्षरन्ति तैरेभिस्संस्पृष्टः शोभनं कांचनं भवति । जात
मात्रः कुमारकथयति ॥ भवन्नो यदेतन्मणिरत्ना प्रक्षालति तेनोदकेन लोकहस्यभारं स्पृशेत् शोभनं कांचनं भविष्यति
तच्च कांचनं सर्वश्रवण बालराग रूपराग वरणीयकेभ्योऽनुपयच्छति । ततस्तेन राज्ञेति वेदितं राजकुतूहलजातेन तथैव का
रितं ॥ यावदसौ रोहस्यभार तस्मिन्नेव क्षणे परिशुद्धस्य कांचनस्य राज्ञि स्वर्णकनकायमानोऽवस्थितः ॥ तच्चाश्चर्यं दृष्ट्वा

३

जातकमियात

राजसर्वध्वजनकायपरमविश्वयमुपगत ॥ सर्वेचतत्सुवर्णश्रमणावाहणाकृपणावशीपकेभ्यो दत्तवासौ कुमारोजातस्त
दादेवताभिर्दिव्यध्वजपताकासमेततउद्धितादिव्यानिचवाशानि पराहताति पञ्चकुमुदपुण्डरीकमांदारवमहामांदा
रवाणि पुष्पाणि भिन्नानि सप्तरत्नं वर्षेपातितं ॥ उपर्यंतरीक्षेचास्य देवतादिव्यं छत्ररत्नदण्डं समणिनालंवातव्यजनं
धारयंति ॥ सर्वेचसाकेतनगरं यशसा आपूरितं ॥ तस्य जातो जातिमहंकृत्वा नामध्येयं व्यवस्थाप्यते किंतु भवतु दारकस्य
नामेति ॥ अमात्याकथयंति देवयस्मादयं कुमारः शिरसिमहतामणिरत्नेन लग्नेन जातः तस्माद्भवतु कुमारस्य नाभ
शिबूडेति नामध्येयव्यवस्थापितं ॥ केनचिद्वत्तचूड इति संजानते ॥ स उन्नीतो वर्द्धितो महान्संवृतः । सर्वशिल्प
स्थानकर्मस्थानेषु पारगः ॥ स च भ्रातृभद्रः कल्याणाशयः । आत्महितपरहितप्रतिपन्नः ॥ कारुणिको महात्मा धर्मः
पुजावत्सलो बोधिसत्त्वः सर्वपुद्गलसर्वपत्त्यागी निस्संगपरित्यागी च महतिन्यागे वर्त्तते ॥ तस्य नास्ति किंचिदपरित्यक्त
मनंततः स्वमांसाद्यभि सोभीक्ष्णं करुणापरिगतहृदयादीना नाथ कृपणावशीपकान्मा वदात्त धनेन संतर्पयति ॥

मणि
४

तस्य दानविसर्गं भुत्वा योजनशतादपि याचकाम्येकाऽगच्छति ॥ तांश्च सर्वो परिपूर्णमनोरथां कृत्वा विसर्जयति क्रमेण ॥
एवं गच्छति कालः तस्याभूत्संज्ञा मणिचूडकुमारेति सा संज्ञा न्तर्हिता मणिचूडो राजा मणिचूडेति संज्ञा संवृत्ता ॥ अथ मणि
चूडो राजा चतुद्वारेषु मध्ये नगरभंगादके स्य दानशालां कारयित्वा दानानि ददाति पुण्यानि कारयति ॥ तथैवा ॥ अन्नं
पानं स्वाद्यं भोज्यं पानं वस्त्रं मालागंधविलेपनं मुपाश्रयं पुदीपदानं छत्राणि हस्तिनोऽश्वान् रथा नानाभरणानि सुवर्णापा
त्रीरूपचूर्णा परिपूर्णा रूपपात्रे सुवर्णचूर्णा परिपूर्णा गोश्च सुवर्णभङ्गी रूपस्वरी कामदौहित्री रिन्दस्यन्दनस्यन्दिताः ॥
कुमारिकाश्च सर्वालंकारभूषिता दानानि ददाति पुण्यानि करोति अभीक्षां च सत्त्वान् दशसु कुशलेषु कर्मपथेषु सन्नियो
जयति ॥ इमां भवन्तो दशाकुशलान् कर्मपथान् प्रजहीत इमांश्च दशाकुशलान् कर्मपथा न्समादाय वर्जध्वमिति ॥ ईदृशं
भिक्षवो राज्ञो मणिचूडस्याऽववादाऽनुशासनमभूत् ॥ तथैवा राज्ञश्च कवर्त्तिनः राज्ञो भिक्षवो मणिचूडस्य भद्रगिरि
नाम हस्तिनागो वभूव ॥ यदेकाहेन योजनशतं गच्छति ॥ अथा आपानेय आस्याभू योजनशतशायी शीघ्रजवः ॥

तेन खलु पुनः समये नाऽन्यतमस्मिन् हिमवत्कण्डले अषिर्भवभूतिनाम भार्गवगोत्रपुतिवसति ॥ तेन तत्र विचरता पश्य
सरसि महति पद्मे निषर्मा दारिका लब्धा अभिरूपा प्रासादिका अतिजाता मानुषवर्णा संप्राप्ता दिव्यवर्णा ॥ सा तेनाऽऽ
श्रमपदं नीत्वा संवर्द्धिता पश्चावतीति चास्यानाम कृतं यदाऽसौ यौवनवती संवृता । तदा स अषिर्विचार्य स्तामादाय
वोधिसत्वस्य सकाशं गत्वा कथयति ॥ महाराज इयं कन्या सर्वलक्षणा संपन्ना तवाहमेना भार्यार्थेऽनुपयच्छामीति ।
त्वयैषा मग्नमहिषी स्थापयित्वा यज्ञदीक्षिता च कर्तव्या । यज्ञ यज्ञसमुत्थं पुराणं तन्ममानु प्रदातव्यमिति ॥ वोधि
सत्वकथयति । महर्षे नहि पुराणं मपुराणं वा परं संतानं संक्रामति । अथ तवैवं रोचते तद्विनैवाहं कन्यया त्वामुद्दिश्य
यज्ञमिष्टा यज्ञसमुत्थं पुराणं तवैव निर्यातयिष्यामीति ॥ अथ स अषिः प्रमुदितहृदयस्तथा स्त्रियुक्ता पश्चावतीति
वोधिसत्वस्य भार्यार्थं दत्वा प्रजातः ॥ वोधिसत्वेनापि महता श्रीसमुदयेन परिणीता सर्वतः पुरीणां चागुदेवी
स्थापिता । सतया सार्द्धं कीडति रमति परिवारयति ॥ तस्य कीडतो रममानस्य परिवारयतः पश्चावती आपन्नसत्वा

मणि
५

संस्तुता । मानवानामासानामत्ययात् प्रसूता पुत्रोजातोऽभिरूपादर्शनीयः प्रासादिकः पञ्चोत्तरचास्य नामधेयं व्यवस्था
पितं । स उन्नीतो वर्धितो महान्संस्तुतः ॥ यौवराज्ये वृत्तिस्थापितः । यावदपरेण समयेन कौमुद्यां पूर्णमास्यां बोधिस
त्वः सांतपुर कुमारीत्यति पौरजानपदः । अष्टांगमुपवासमुपोष्य करुणा संवीदित हृदयः सत्त्वानां परिपारनार्थं सां
केतनगरे घंठाऽवघोषणां कारयामास ॥ भृशवेनु भदंत साकेतनगरनिवासिनो देव एवं समाज्ञापयति ॥ वहि नग
रस्य मंडले बाढे शीघ्रं संपतितव्यमित्यर्थः स जनकायो राज्ञो घंटावघोषणां श्रुत्वा त्वरितं मण्डलवाटं गतः ॥ अथ
स बोधिसत्वो महाजनकायं सन्निपतितं विदित्वा महता राज्ञ्या राजानुभावेन येन मंडलवाटस्तेनोपसंक्रांत उप
संक्रम्य महति सिंहासने निषद्य तं जनकायमिदमबोचत् ॥ एतयुयं भवंतो मातृजा भवत पितृजाः श्रामण्यो वा
स्वराप इष्टोपचारकायकाः कृतकराः पुण्यकरा इह लोके परलोके ऽवशेषु भयदर्शिनो दानानि ददतः पुण्यानि कुरुत
उपवासमुपवसतः शीलं समादाय वर्तन्ते ॥ तत्कस्य हेतोर्दानं हि खलु भवंतो दत्त्वा आद्यो भवति महाधनो महाभोगः

प्रभूतसत्त्वश्चापत्तेयः प्रभूतद्विराण रूपमणिमुक्तादिरत्नसंनिश्चयः प्रभूतदास कर्मकरपौरुषेयः प्रभूतमित्रा मासजाति
सात्वोहितः शीलं पुनरासेवितं बहुकुलीकृतं प्राधान्येन स्वर्गोपपत्तये संवर्तते ॥ तत्रात्यंतरेण दानेन च शीलेन च सुगतौ
मनुष्य दुर्भगानां सभागताया मुपपद्यते ॥ भोगसंपन्न स्ततो विशिष्टेन दानेन शीलेन मनुष्य सुभगानां सभागताया मुपपद्यते
महाभोगसंपन्न स्ततो विशिष्टेन चातु महाराजिकानां देवानां सभागताया मुपपद्यते ॥ ततो विशिष्ट तरेण चत्वारो महा
राजान् आनुर्महाराजकायिकानां राज्यैश्वर्याधिपत्यं कारयति । ततो विशिष्ट तरेण त्रयविंशानां देवानां सभागताया मुपप
द्यते ॥ ततो विशिष्ट तरेण शक्रो देवेंद्रो देवानां त्रयविंशानां राज्यैश्वर्याधिपत्यं कारयति ॥ ततो विशिष्ट तरेण यामा तुषि
तानिर्माणरति परनिर्मित वशवर्तिषु देवेषूपपद्यते ॥ ततो विशिष्ट तरेण सुयाम तुषिता सुनिर्मित वशवर्तिनो देव पु
त्राः पुत्र्येकं याम तुषित निर्माणरति परनिर्मित वशवर्तिनां देवानां राज्यैश्वर्याधिपत्यं कारयति ॥ ततो विशिष्ट तरेण या
वदकनिष्ठेषूपपद्यन्ते ॥ येषां च धनं नास्ति तेभ्योऽहं धनं ददामि तेन तद्वनजातं ममान्निका कृत्वा दानानि ददनु

पुण्यानि कुर्वन्तु आत्मानं च सुखेन प्रीनयन्तु मातापितरौ पुत्र दार दासिदासकर्मकर पौरुषेयमित्रामात्यसालोहितं च ये सत्त्वा-
 परप्राणा हराः परप्राणोपराधेन जीविकां कल्पयन्ति ते तस्मात्पापकर्मणाः प्रतिविरमन्तु अहंतेषां यावदाज्ञं धनमनुपयच्छामि
 येन । जीविकां कल्पयिष्यन्ति दानानि च दास्यन्ति पुण्यानि च करिष्यन्तीति ॥ अथ बोधिसत्त्वस्तस्यां वेलायां मिमांसां गतामभा-
 यत ॥ दाता विशारदो लोके भोगवान् वीतमत्सरः ॥ यशश्ची भवति श्रीमान् सुगतौ चोपपद्यते ॥ दीर्घायुवतवान् शौरी-
 वर्णवान् कांतदर्शनः ॥ प्रियो भवति लोकानां मौपजीवाश्च जायते ॥ लाभो भवति दिव्यानां मानुष्यानां तथैव च ॥ रूप-
 शब्दरसस्पर्शगंधानामपुयत्नतः ॥ अनाद्यैश्च धनश्चैव सुखी नित्यं प्रजायते ॥ प्रतिभानेन संपन्नो नित्यं त्यागपरायणः
 यशस्यः शीतवांश्चैव नित्यं सद्भिश्च सेव्यते ॥ विप्रसन्नमुखो नृत्यो वदनं सुखमीक्षते ॥ विश्वासो तरदेवानां प्रामोद्यजन-
 नोभृशं ॥ साधकः स्वर्गमार्गिणः मानंदबहुलस्सदा ॥ प्रियो देवमनुष्याणां सुगतीनां च प्ररकः ॥ लाभो भवति दीर्घायु-
 यशश्ची वविसारदः ॥ रक्षन्ति पुण्यतापेन समनुष्या मुदान्विताः ॥ प्रतिप्रामोद्यजातश्च नित्यं स्वर्गपरायणः ॥ तस्माद्दानं

सदादेयं भोगमिच्छन्ति चेच्छुता ॥ सेवितव्यं तथा शीलं विपुलं स्वर्गमिच्छता इति ॥ ततो बोधिसत्त्व स्तेजनकायं धर्मया कथया सं
दर्शय समादाप्य समुत्पद्य संप्रहस्यो त्थायासनात्सुकांतः ॥ अथ चत्वारो लोकपातास्तस्य विनयाः ॥ वार त्रिमिमं लोकं पुत्र्यवे
क्षमाणा अनुपूर्वेन सांकेतनगरमनुप्राप्ता यावन्नगरस्योपरिष्ठात् न शक्नुवन्ति गंतुं ते संलक्षयन्ति ॥ को हेतुः कः प्रत्येयः ॥
नास्माकं गच्छति र्था हतेति ॥ तेऽधस्ताच्च लोकयितुं मालेधाः । यावत्पश्यन्ति बोधिसत्त्वस्यानुभावेन । ततस्ते परम
विश्रमयमागम्य तत एव प्रतिनिवर्त्य येन देवास्त्रयस्त्रिंशास्ते नोपसंक्रांता उपसंक्रम्य देवानां त्रयस्त्रिंशानां सेंद्रोपेक्षा
णां सुधर्माणां देवसभायां संनिष्ठाणां सन्निपतिता मेतमर्थं विस्तरेणारोचयामासुः ॥ भृशतः पुयं मार्था इह वयं चत्वा
रो लोकपाताः सर्वमिमं लोकमन्वाहित्रा अनुपूर्वेण सांकेतस्य नगरस्योपरिष्ठात् संप्रस्थिताः न शक्नुमा गंतुं ते वयं पुत्र्यवे
क्षमाणाः पश्यामो । मणिचूडं नाम राजानं सांतः पूरं कुमारं त्यभटबलागु नैगमजनपदमत्यर्थं दानशीलतरं स्वर्गं वि
शोधयंत मिति ॥ हिमार्वा दिव्यकाय अभिवर्द्धयिष्यन्ति आसुराकायाः परिहास्यन्तीति ॥ अथ खलु शक्रो देवानां मिंद्रो व

मणि

७

लोकपालानां वचनं श्रुत्वा प्रीतिप्राप्तो यजातः ॥ तस्यां वेलायां गाथा भाष्यते स्म ॥ दानंददत्तयं राजा सत्वेभ्यः कृपयान्वितः ॥ दानेष्वेव सदा
सत्त्वान् सन्निपूजयति प्रभुः ॥ कायेन संवृती धीमान् वचसामनसा तथा ॥ धर्मात्मा शीलसम्यक् सत्यवादी जितेंद्रियः ॥ कारुण्यं प
रमं कृत्वा सत्त्वान् शीलविधौ भुजे ॥ प्रतिस्थापयति क्षिपुं स्वर्गमोक्षपरायणो ॥ अनेन कुशलेनायं कर्मणा करुणात्मकः ॥ कतमदेव
राज्यं वै आकर्षयति महामतिरिति ॥ अथ तस्मिन् तरे तस्यां देवपक्षदि उदारोऽवभासः । प्रादुर्भूतोऽयं दृष्ट्वा शक्रो देवानामिंद्रो दे
वास्त्रायस्त्रिंशश्चत्वारश्च महाराजा लोकपालां यशस्विन आमंत्रयते स्म । तावद्युयं माया उत्थाया सनेभ्यो माविक्रामत यावत् सा
स्यामः किं विकारो य उदारो वभासो भविष्यति किमनुसंशा इति ॥ अथ तस्यां पक्षदि महाब्रह्मा सहसैव प्रादुर्भूतः ॥ अथ ब्रह्मा
सहापतिः शक्रं देवानामिंद्रं आमंत्रयते स्म ॥ कौशिक किं न पश्यसि मणिचूड राजानं कारुणिकं सर्वसत्त्वानामर्थे बोधिपथमा
रूढं बोधिसंभार पूरणाय तु कृतं तत्कौशिक सुव्याभिरस्य साहायं कल्पयितव्यमित्युक्त्वा ब्रह्मा सहापतिस्तत्रैवात्तर्हितः ॥ तच्छ्रु
त्वा शक्रो देवेन्द्र परं विश्रमय मुपगतः ॥ प्रीतिप्राप्तो यजातो विहरति स्म ॥ अथ बोधिसत्त्वो तस्यामेव रात्रौ चिंतयामास ॥ यन्नहं

भवभूतिं ऋषिमुद्दिश्य महायज्ञं यजेयमिति ॥ अथ वोधिसत्त्वो पुभातायां रज्यां ब्राह्मणां पुरोहितं ब्रह्मरथं नाम शोडित्य गोत्रं
दूतेनाऽदूय कथयति यत्नवत्तूपाध्यायानीया इच्छाम्यहं निगडं महायज्ञं यच्छुमिति । सकथयति देवशोभनमेवं कथयतामिति
ततो राज्ञाऽमात्यानामाज्ञादत्ता ॥ भवंतो हं निगडं महायज्ञं यच्छुमिच्छामि । यद्युष्माभिर्मम यज्ञार्थं सर्वोपकरणानि समुदाने
तव्यानीति ॥ इत्येवं देवेभ्य मात्या वोधिसत्वाय प्रतिश्रुत्य सर्वोपकरणानि समुदाने तु मारब्धाः ॥ अथ तस्मिन्नेव दिवसे पंच ब्राह्मणा
वोधिसत्त्वमुपसंकम्य याचितुं प्रवृत्ताः ॥ तेषामेकोऽब्रवीत् अस्ति मे दुहिता प्रदेता प्रदेया हरिदश्वाहं तर्हसि मे धनं दातुं तस्याऽऽशा
हं कुर्यामिति ॥ द्वितीय उवाच ॥ देवकृपणोऽहं व्याधितोऽनाथश्च तदर्हसि मे औषधं मूल्यं धनं दातुमिति ॥ तृतीयोऽब्रवीत् ॥ देव
पुत्रदारं मे धनिकैरुप रूढं तिष्ठति तदर्हसि तद्धनं नः आणामोचयितुमिति ॥ चतुर्थः कथयति ॥ मम भार्या मम सहधर्मचारि
णी चौरैरुपहृता तदर्हसि ते तस्याः परिमोचनार्थं धनं प्रदातुमिति ॥ पंचमः कथयति ॥ देवाह मस्मिं जीर्णो वृद्धो महश्च
कः परपणोयस्तदर्हसि मम जीविकार्थं धनं दातुमिति ॥ अथ वोधिसत्त्वस्ते ब्राह्मणौ रेवं करुणादि न विलंबितैरक्षरैरुच्य

मणि
८

मानः ॥ कारुण्यदा कम्पितवाक्यो परुष्यमान गर्गड हृदकण्ठोऽश्रे पर्याकुलैश्वर्यो रोदितुं प्रवृत्तः ॥ ततस्ते ब्राह्मणा विद्यादमापन्नाः
बोधिसत्त्वमुचुः ॥ कस्मात्त्वं देवास्माभिर्यचितो रोदिषीति ॥ बोधिसत्त्वः प्राह ॥ महाब्राह्मणा ईदृशोऽहं मन्दभाग्यो निष्कुरो निष्कारुणिकः
रूपणो दुरासदश्च यन्मपि याचनका अविश्रद्धा भवंति सभयाश्च परोपरुद्धमारेचयन्त इति ॥ एतमर्थमहं रोदिमि ॥ अपि तु
ब्राह्मणाऽयं मम मनोरथोऽहो वत मे याचनका विश्वस्ताः समापन्नाः । स्वगृहादिव धनजातं गृहीत्वा गच्छेयुरिति ॥ ततस्ते ब्राह्मणा
बोधिसत्त्वस्येदमेवरूपं वचने श्रुत्वा परं विश्रम्य मुपागताः ॥ बोधिसत्त्वेनापि कारुण्यं त्वाथ नाधिकेन धनसंतर्प्य विसर्जिताः ॥
ततोऽमात्याः पुरोहितेन सार्द्धं शास्त्रपरिदृष्टेन विधिना पूर्वेषां नगरस्य महायज्ञवाटे मापयित्वा यज्ञोपकरणानि समुदानीय ॥
प्रभूतं च खादनीयं भोजनीयं दानार्थं तथा प्रभूतं धन धान्य हिरण्य सुवर्णं हस्त्यश्च रथयान शयनाशयनासन वस्त्रालंकारादि
कं समुदानीय बोधिसत्त्वमुपसंक्रम्येवमुचुः ॥ यत्स्वत्तु देव यो नीयाः ॥ सर्वाणि यज्ञोपकरणानि समुदानीता प्रभूतं खादनीयं
भोजनीयं धन धान्य हिरण्य सुवर्णं हस्त्यश्च रथयानासन वस्त्रालंकारादिकं समुदानीतं ॥ नानातीर्थिकश्च मणा ब्राह्मणा परि

ब्राजकाः सन्निपतिता महायज्ञं प्रति अनुभवितुं । वहवो दीनानाथ कृपया वनीपका विभवार्थं समागताः कुरु राज दुष्य सह
प्रभृतयो राजान उपनिमंत्रितका वहवोभिगता अन्यश्च महाजनकाय स्सन्निपतिताः ॥ कालश्रदानीं देवस्य यज्ञवाटं गंतु मि
त्यर्थं बोधिसत्वः कुरुणाया संचोद्यमान हृदयः सांतः कुमारान् भट वलायी महायज्ञवाटं गत्वा सिंहासने निष्य शं तं जन
कायमुवाच । इमां भवन्तो दशाः कुशलान् कर्मपथान् यजहीता ॥ तत्कस्य हेतोरेभिर्भवन्तः समानैः समाचरितैः कायस्य
भेदा त्परं मणा पाय दुर्गतिविनिपातं नरकेषूपपश्यन्ते । तत्र चोपपन्ना महत्सुख दुःखदो मनस्यं प्रत्यनुभवन्ति । तस्मादह
मेवं वदामि । इमां भवन्तो दशकुशलान् कर्मपथान् समादाय वर्तन्ध्वमिति ॥ अधिमात्र तरेस्तु कुशलैः कर्मपथै रासवितै
भावितै बहुलीकृतैः सर्वदुःखक्षयं निवारणं मनुष्यानुवन्ति ॥ अस्मै महाजनकाय इमामेव रूपां धर्मदेशनां भुत्वा संसार
दुश्चिन्तो निर्वीरो गुणदर्शी संवृत्तः ॥ अथ बोधिसत्व स्तस्याः पर्वद एवं संततिं पतिपालनं कृत्वा पुनः कथयति ॥ अहमस्मि
भवन्तो निर्गडमहायज्ञ यक्षुमिच्छामि ॥ यद्युष्माभि मम यज्ञस्य सफलतां कर्तुं कामे रनुकंपा परः सरै र्मनोभि स्सत्कृत्येमां

मणि
५

दक्षिणां प्रगृहीतु मनुगृहः कार्य इत्युक्त्वा बोधिसत्वः पद्मावत्या देव्या सार्धं यज्ञदीक्षा प्रविश्य निगडं महायज्ञमनाहत द्वारं य
धुमारब्धः । न च तस्मिन् महायज्ञे घ्राणीया तृते ॥ दासी दासकर्मकर पौरुषेय मानमनस्क मचिरात् यज्ञपरि कर्मकरेति ॥
सर्वेभ्यश्च समागतेभ्यो यथाभिलषिता दानानि दीयन्ते न कश्चिदपरि पूर्णमनोरथो गच्छति तंच महाजनकायं गच्छन्त मनु
गच्छन्तंच दृष्ट्वा बोधिसत्वः प्रीतिपामो यजातः संलक्षयति सफलो मे भोगा अयं महाजनकायः सफलं मे राज्यैश्वर्याधिपत्यं सफ
लं जीवितमिति ॥ अथ विंशतितमे दिवसे संप्राप्ते सूर्यस्यात्युन्नमनकाले समये शक्रो देवेन्द्रो बोधिसत्त्वो स्पृमीमासनार्थं
आहुतिरभिवर्जिता महतो यज्ञाग्निस्कंधा द्वेदीमध्यात् ॥ सहस्रैव मग्निस्कंधः स्वतेजसा मभिभूय पुज्वलितजटा कलापं विरु
तकरचनयनं कलालवदनं घोरविदारितमुखं विनिर्गतजिह्वं रौद्रराक्षसमभितिर्भाय महभैरव अट्टदृहासमुत्थितं ॥
अथ समहाजनकायस्तंतथा भयानकं दृष्ट्वा संव्रस्तस्समंत्रादिदुतः ॥ ततो राक्षसः कूटं जलिपुटः करुणादीनविलंबि
तैरक्षरैर्बोधिसत्वमुवाच ॥ महाराज त्वंहि सर्वप्रदः ख्यातः सांकेते महानगरे महान् ॥ ततोऽश्वत्थामहं याचे यज्ञस्मिं व

५

रक्षितां ॥ क्षुत्पिपाशाः तुरोडुःखी भुमा म्याहारकांक्षया ॥ अलब्धा वाहमाहारं दुःखां विन्दामि वेदनां ॥ अश्वत्थः परतो रक्ष्ये-
ह्यहारमिति दुःखितः ॥ विचरामि महीं कृत्स्नां दीनो भग्न परक्रमः ॥ बहु वर्षा त्वये चापि क्षुत्पिपासाभिपीडितः ॥ शब्दमप्य-
न्रपानस्य न लभे दर्शनं कुतः ॥ तत्रायस्व महाभाग त्वं मां कारुणिकः पुभोः ॥ शीघ्रमाहारदानेन तीव्र दुःखाभि ताडितं ॥ इति-
अथ वीधिसत्त्वराक्षसस्यान्निकादिदेमेवरूपं वाक्यमाहारं श्रुत्वा कृपाचिन्त हृदयः तं राक्षसमाश्वासयन्नुवाच ॥ माभै वीव-
त्स माभै वी अहमिदानीं त्वां यथाभिलषितेना हरेण यावदाप्तं संतर्पयिष्यामि इत्युक्त्वा पौरुषेयानामंत्रयते ॥ शीघ्रभ-
वंतोऽस्मै राक्षसाय यथाभिलषितं खादनीयं यावदाप्तं मनुष्यदृतेति ॥ ततः पौरुषे ये वीधिसत्त्वस्य वचः प्रतिश्रुत्य-
त्वरितं २ तस्य पुरस्तात् खादनीयं भोजनीयस्य महान्नाशि व्यवस्थापितः ॥ ततो राक्षसकथयति महाराज नाहमेवं-
विधमहारमाहरामि ॥ किंतु सशोहनमांसरुधिरभक्षो हं तद्यदि कारुणिको भवान् दृढप्रतिज्ञं सत्यवादी चः ॥ ततः शी-
घ्रं वुभुक्षितं पिपासितं च मांसो वृभिर्मांसरुधिरैः संतर्पय तथा हित्वा ममायमाहारश्च प्रतिज्ञातो न त्वद्विधा कारुणि-

मणि
१०

का महात्मानो मृषावाचं भाषन्त । शत्रोवमुक्ते बोधिसत्त्वः कारुणादाकंपितहृदयः संलक्षयति ॥ हाकष्टं परमसंकटमहमिदानीं प्रवि
ष्टः ॥ कथमत्र मया प्रतिपन्नं प्रत्यग्रानो मांसरुधिराणां विना प्राणिवधेन नास्ति संभवो ॥ सचावमाहारः प्रतिज्ञातो नचाहं कुंत
पिपीलिकानामपि प्राणिनां प्रघाटयितुं उत्सहे । सर्वथा दानपारमियाः परिपूरणार्थं स्वानि मांसरुधिराण्यस्मै राक्षसाय दा
स्यामीति ॥ अथ राक्षसवेशधारी शक्रो देवं द्रुः कथयति ॥ हं भो पार्थिव किंचिन्तापरस्तिष्ठसि अतीव क्षुधितो ॥ हं अलं विलं
बनेति ॥ बोधिसत्त्वो वाच ॥ वत्स तव यादृश आहारो न हि शक्यते विना परहिंसया संपादयितुं । अहंच प्राणिवधा त्यतिविरतो
नच कश्चिन्निवेशनं न राशोगतपूर्वाः ॥ तस्मादहं स्वशरीरादात्मानमादाय मांसरुधिराणि प्रत्यग्रानि दास्यामीति मुहूर्त
चिंतितवान् ॥ राक्षसः प्राह ॥ महाराज क्षुधार्तेन त्वं मया याचितो यज्ञदीक्षितो नादृतद्वारश्च ते निर्गडो महायज्ञो वर्तते ॥ त्व
याचममप्रतिज्ञातं यथाभिलषितं नाहारं दास्यामीति ॥ तत्किं मया चिंतया यदित्वं सत्यं प्रतिहतज्ञः ॥ यथा वा तथा वा यतो
मे स यो हतमांसरुधिराणि शीघ्रं प्रतिदूयावत्क्षुधा परिपीडितः कालं न करोमीति ॥ रुक्ममुक्ते बोधिसत्त्वो बोधौ मनः प्र

१०

शिष्याय अचिराद्गतो पूष्णिकायो अयमनुत्तराया सम्यक्त्वं बोधे संभारभावं गमिष्यतीत्यनुविचिंत्य तस्मिं राक्षसे मैत्री करु
 णां चोत्पाद्य धैर्यवरमुदितां तं राक्षसं समाश्वासयन्नुवाच ॥ मा भोषिवत्स निराशकं भुक्त्वा मांसं यथेप्सितं प्रत्यगुं वापि रु
 धिरं मम त्वं पिव तृप्तिः ॥ अश्रत्वा तर्पयिष्यामि स्वैरहं मांसं शोणितं तैः ॥ तैः अतृप्तपूर्वमचिरात्संरुद्धो भव पूर्वकः ॥ अ
 श्रत्वा यासु मित्रेण संयुक्तः सुचिरादहं ॥ दानपारंप्रयास्यामि सर्वबुद्धिनिषेवितं ॥ अश्राहं पूतिकूर्मादिनाशांतात्कडेव
 रात् ॥ भवेतं मित्रमासाद्य सारमुद्धर्तुमुद्यतः ॥ अश्रनिर्हृतदेहं त्वां स्वमांसरुधिरेरहं ॥ उष्णावद्रिः करिष्यामि सर्वज्ञज्ञान
 काक्षया ॥ अश्रमांसानि दास्यामि द्वित्वा द्वित्वा स्वदेहतः ॥ अचिरात्त्वर्त्तते भद्रं भवत्वं विगतज्वरः ॥ अथावश्यं तु मे हृष्टा दे
 वगंधर्वदानवाः ॥ सत्त्वार्थे निधने यान्तं बोधिपुणावचेतसः ॥ अश्रं बोधिसत्त्वसमीपस्थां सत्त्वनिर्मेक्षकाक्षया मांसं शोणितदा
 नेन करिष्यामि सुदुर्लभां ॥ अश्रमूढि करिष्यामि पादम्मारस्य हर्षयत् ॥ मोक्षकामं जगत्कृष्णं संत्यज्य मांसं शोणितं ॥ इत्ये
 वं बोधिसत्त्वस्य भाष्यमानस्य धीमतः ॥ प्रचचार महीरुक्त्वा नौ दिवा भसिबोपुरा ॥ ससुरा सुगंधर्वाः तथैव व्योम्नि संस्थिताः ॥

=चतुर्मासितेभ्यः

श्रुत्वा तमद्भुतं दानं विशमयं परमं ययुः ॥ अथ बोधिसत्त्वोऽन्यतमं कुशलं पुरुषमा मंत्रयते ॥ सहित्वं सौम्य मम गात्रे विस्तीर्णो रु-
धिरवाहिनी वशिलां विमुंच । यदहं चिरकारं तृषार्दित मेनं राक्षसं तर्पयिष्यामि ॥ मां सान्निच शरीरा दुत्कृत्वा स्मै प्रयच्छ उभ-
क्षामस्य विनेष्यामीत्येव मुक्त स्तीवुदुःखाभ्याहतोऽश्रुपर्णो कुलेश्वराः कृतांजलिपुटो बोधिसत्त्वस्य पादयोनिपत्य कथयति
। प्रसीद देव नार्हस्येनं कर्तुं नाह मुत्सहे देवस्य काये शस्त्रं निपातयितुं ॥ यदि वाहं करुणात्मक वत्सलस्या नेक गुणा स-
मुदितस्य काये शस्त्रं निपातयिष्यामि नियतमहं सहैव शस्त्रेण नरकौपतिष्यामीति ॥ कुशला भवन्ति बोधिसत्त्वा स्तेषु-
शित्यस्थानेषु कर्मस्थानेषु ततो बोधिसत्त्वः स्वयमेव तीक्षांशस्त्रं गृहीत्वा ललाटदेशात् सशिरां मोक्षुकामः शस्त्रमोकारयामा-
स ॥ अथ ब्राह्मणपुत्रो देवीचं पश्चावती अंत पूरगणा परिहृता अन्यश्च महाजनकायः साश्रुर्द्विर्नव दन तीवुदुःखाभ्याहतो
बोधिसत्त्वस्य पादयोर्निपत्य निवारय नुवाच ॥ देवायं राक्षसो सद्य विघातं कर्तुमागतः ॥ श्रुयते हि सर्वेषामपि राक्षसा य-
ज्ञविध्वंसितवंत इति तत्प्रसीद देव मा साहसं कुरु मस्मान्यश्चावतीं सपुत्रां परित्यज्य मादीनाम् कृपणा वशीपक याचन का

रनाथान् ऊरुमास्यांचोकवन्हौपातय ॥ अपिच देवायं जनकायस्त्वया पुत्रवत्परि पारितः । त्वद्वियोगा न्महदुःखदौर्मनस्यं
प्रतिवदयते याचनकानां चाशा विधातो भविष्यति । त्वद्वियोगदग्धातिच पश्चावती प्रमुखा न्यन्तः पुराणि ते संप्रयास्यंति तस्मा
द्देवैनं राक्षसं मानुष्येनैवा हारेण संतर्पयेति ॥ बोधिसत्वो कथयति । अलमलं भद्रयुष्माकं शोकेन सुचिरमपि हि प्रियसंप्र
योगो भूत्वा वरापत्ते चोते वियोगवसानो भविष्यतीत्येष लोकस्वभावोऽपिच मेऽनुत्तरज्ञानाधिगमाय प्रविष्ट दीक्षस्य नाहति
भवंतो दानपारमितायानंतरायं कर्तुं ॥ तत्कस्य हेतोः ॥ यस्मान्न विदानपारमितया नुत्तरासंम्यक्संबोधिः प्राप्यते । दानपार
मिताच्च न विना स्वगात्रादिदानैः परिपूर्यते तस्मान्नोर्हन्ति भवंतो मम दानपारमिताया अन्तरायं कर्तुं मित्युक्त्वा बोधिसत्व
स्तं महाजनकायं समाश्वास्य स्वयमेव ललाटदेशात् सिरामुक्त्वा तं राक्षसं प्रियमिवैकपुत्रवत् करुणायमान उवाच ॥ एहि व
त्स मनोरथं मे परिपूरय प्रतिष्ठा मे दक्षिणां पिवरुधिरं यावदाप्तं नित्येव मुक्ते सराक्षसवेशधारी शक्रो देवेंद्र उभाभ्यां मुखेऽ
अंजलिं कृत्वा तद्बोधिसत्वस्य रुधिरं समुध्यायीमानं दर्शयामास ॥ अथ समहाजनकायं तां बोधिसत्वस्य रुधिरधारां ल

लाटात्रिच्छुम्भराक्षसस्यमुखे निपतंती दृष्ट्वा हाकष्ट देवाराक्षसेन भक्षित इतिविदित्वा विक्रोद्युमारब्धः ॥ बोधिसत्वो पिरुधि
रधारां प्रतनुभवन्तीमालोक्य परं दोमनस्य मुपगतः ॥ अथ शक्रो देवेन्द्रस्य भावमाज्ञाय प्रकाशयितुकाम उवाच ॥ महाराज मा
हैव ते विप्रतिसारो भूदिति ॥ बोधिसत्वकथयति । वत्स मेकश्चि विप्रतिसारो अपि तु तव तीव्र तृषातुरस्यानुपशांतायामियं
मेरुधिरधारा प्रतनुभूता तं माहैव मेयाचनकोऽपरिपूर्णमनोरथो भविष्यतीत्यनु विचिन्तयन्नहं तूष्णीन्दुर्ममास्थित इति ॥ एवं
मुक्ते शक्रो देवेन्द्रो तर्गतं ॥ पुहयन् परं विस्मयमुपगतो मुहूर्त्तरुधिरं पिवंतमिवात्मानं दर्शयित्वा बोधिसत्वमुवाच ॥ भो पार्थिव
विगता मेऽपि पासा अलं रुधिरैरा मांसमिदानीं पुयच्छेति ॥ ततो बोधिसत्वो प्रमुदितहृदय त्वरितं त्वरितं रुधिरधारां निगृ
ह्य शस्त्रमादायाभिबर्द्धमान कारुण्य स्सरुधिरमेदो वसानि स्वशरीरान्मांसानुत्कृत्यात्कृत्य स्वहस्तेन तस्मै राक्षसाय ददा
ति स्म ॥ शक्रोऽपि देवेन्द्र स्तानि स्वमुखे प्रक्षिप्य मांसानि भक्षयंति ॥ तथा तथा बोधिसत्वः रूपनोऽयं तपस्वी मया सुचिरात्
संतर्पित इति विदित्वा परासीति मनुभवन् भयस्यामात्रया मांसान्युत्कृत्योत्कृत्य तस्य राक्षसस्योपदर्शयन्नुवाच ॥ इदं सरुधिर

मांसमिदं समेदमिदं सुकुमारं ममानुग्रहार्थं गृहीत्वा परिभुक्षेति शक्रो देवानामिंदो वुभुक्षार्तश्च नामभूत्वा त्वरितं २ तानि
 मांसानि दत्तानि भक्षमानानि दर्शयति स्म ॥ बोधिसत्त्वोऽपि प्रीत्या समापूर्यमाणः हृदयं उरो वाहु रूपाभ्यं जंघ्या मांसमुत्कृत्य त्व
 हस्तेन प्रयच्छति स्म ॥ ततो बोधिसत्त्वो तीव्रवेदनाभ्याहतो धैर्यमालम्ब्य दत्तेषु दत्ताधाय त्वहृदयं संस्थापयन्नुवाच ॥ चिरं त्व
 या यच्छृदयाभिवांक्षितं कदा त्वगसूक्मांसवसास्थिमज्जं भिहितं प्रकुर्यामिह देहिनां सदैव वेक्षमाणाः खलु बोधिसत्त्वमुत्त
 मं ॥ अयं सकालः समुपस्थितोऽयमा मेशरीरं त्वरितं परित्यज ॥ शुधापरितं कृपणं निशाचरं करोमि यावत्पिशितैर्गंतव्यं ॥
 अपिच ॥ भो हृदया हृत्स्वं जेत्यरिजानु मुद्यतस्याय तत्तक्षमं प्रेक्ष्य लोकमनालोकं कर्तुं धैः समुत्तमं ॥ इत्युक्त्वा बोधिसत्त्वः प्रग
 लितमांसं स्नायु रुधिरशरीरं स्तीव्रवेदनाभ्याहतो मूर्छितः ॥ तस्य महाजनकायस्य हृदयात्पाकं पयत् सहसैव पृथिव्यां निप
 तित ॥ अथ पद्मावती देवी तथा तिपतितं बोधिसत्त्वं दृष्ट्वा तीव्रदुःखार्ता उत्थाय मानहृदयेव प्रकीर्णा केशी उरस्ताडयंति स
 हसैव बोधिसत्त्वस्य शरीरं परिस्वह्य परमदुःखितां प्रयातो सिहा प्रसीद देव विनिवर्तस्व ननु ते मम पि नुर्भवभूतेः प्रतिज्ञा

त्वया पां

पितरि पां

तं नाहंपश्चावतीं परित्यज्यामीति । साहंतिरपराधात्त्वया नाथ परित्यक्ता ॥ हाहतास्मि महाभाग मंदभागा सुदुःखिता ॥ आन्तर्हिता
हताभ्रं न दात्वया नाथ विना कृता ॥ सीदंति मम गात्राणि दिशो न प्रतिभ्रंति मे ॥ दृष्टिर्भ्रमति मे नाथ हृदयं च चाविश सीदति ॥ न स्थि-
ता न विषर्गमिहं भ्रमंती शयितापि वा ॥ जाग्रतीदानीं स्वप्नान् लभते दुःखिता कृति ॥ क्लृप्तामिनिषीदामि वसुधां प्रविशामि किं ॥ अ-
ग्निस्त्रिंशद्विंशं सलिलं वा विशाम्यहं ॥ तमोऽधकारं भवतीदमद्य सुतीव्रशोकात्तलुंगुठिताया ॥ प्रपातवज्रापि जगत्समस्तं दु-
क्ष्यामि नेदेव विना त्वया य ॥ हे देव क्लृप्तस्त्वं मा मनाथां भृश दुःखितां ॥ सत्यं क्लृपणो दीनां भर्तृदर्शनलासतां ॥ भवभूते प्रति-
ज्ञातं पि नु मेऽपि त्वया नैया ॥ न त्यज्यामि सुता त्रेह मिति तद्विदितं कथं ॥ प्रह्लादय महाबाहो वाचा त्वेह हृदयं मम ॥ दृष्टिं च दयितां म-
ह्यं प्रेरयंस्त्वमृतोपमां ॥ तस्य सीदति वर्तस्व वंधुहीनां प्रियां सदा ॥ पश्चावतीं मनोरथां त्वं क्व विहाय गमिष्यसि ॥ अथावशं त्व-
याधीरं गंतव्यमिति निश्चितं ॥ पा दशुषिकां देवीं दासीनपरमामपि ॥ त्वत्प्रियार्थं प्रविश्यामि प्रयास्यामि सह त्वया ॥ इत्येव
मन्यथा च सुबहुविलेपं पश्चावतीं देवीं दृष्ट्वा समहाजनकायो भूयस्य मात्रया शोकाभ्याहत आर्तस्वरं विजोषुमारब्धः ॥ ततो-

बोधिसत्वः संज्ञाप्रतिलभ्य प्रतिविबुद्ध स्तीवामरणांतिकीं वेदनां वीर्यवलेन प्रतिसंख्या नवलेनाभिभूय छिन्नत्वग्मांससस्ता
पुशिरोजालौ रुधिरैरावशरता सहसेवमुत्थाय तं राक्षसमुवाच ॥ भोगुह्य क दत्तानितव मया कृत्य स्वमांसानि न च तव नृपि
जात तदिदानीमहं ते सकलमेव शरीरं ददामि दानपारमिता परिपूरणार्थं साधु मे गृह्णोत्युक्ता बोधिसत्वेन राक्षसवेसधा
री शक्र उभाभ्यां पाणिभ्यां बोधिसत्व शरीरं गृहीत्वा भक्षयितुकाम इव नामभूत्वा समाकारयामास ॥ ततो बोधिसत्वः प्रीत्या समा
पूर्यमाणो हृदयोवाच ॥ तेन त्वं वत्स जीवत एव ॥ स्थि वा ॥ स्थि मज्जानं वा पृष्ठं वा हृदय मांसं मे दोमस्तिष्ठं वा शीघ्रं भक्षय यद
हं दृष्ट्वा दानवतमां दृष्ट्वा यिष्यामि सफलानि मे मांस रुधिराणि संवृत्तानि जीवितं चेति ॥ प्रातिप्राप्नोय मुत्यादयिष्यामि चित्तं
च प्राप्तादयिष्यामि एवं मे शयं दक्षिणा विस्तीर्णा भविष्यति ॥ अनुत्तराच्च मे संम्यक्संबोधिं स्समीपे भविष्यति मृतस्य तु मे सर्व
मेत दुर्लभमिति ॥ अत्रांतरे गगनतलगतानि विस्मया वर्जितहृदयाभि हाहाकारो मुक्तः ॥ अथ शक्रो देवेन्द्रो बोधिसत्वस्येमां
रूपां स्वशरीरे निःसंगपरित्यागितां विदित्वा परं विस्मयमुपगतो यक्षवेशमन्तर्ह्रियं स्वरूपेणावस्थितो ॥ अग्निमध्यादुत्थाय बो

धिसत्त्वमुवाच ॥ महाराज शक्रास्मिंदेवेन्द्रो नाहं राक्षसस्तत्साधु मे कथय कर्मभिस्तु मिदृशो रहो मुदुष्करेण व्यवसायेन च किं
 प्राथयस इति बोधिसत्त्वकथयति । न कौशिका ह मनेन स्वशरीरदानेन शक्रत्वं प्राथये न मारत्वं न वृत्तत्वं न स्वर्गोत्पत्तिं न च क्व
 निर्णयं नान्यं मानुषराज्यमपि त्वनेना ३ नुत्तरासंम्यक्संबोधिमभिसंबुद्ध्या तीर्णं न्नात्वा नारयं ममुक्तामोचयेयमनास्वस्ताना
 भ्यासयेयमपरिनिर्मुक्तां परिर्वीपयेयमित्येतदहंप्राथये इत्येवमुक्ते शक्रो देवेन्द्रः परमविस्मयमुपगतस्संलक्षयति । नार्हस्य
 ये महात्माश्चिरमिमं परिक्लेशमनुभवितुं । तत्कोऽसावुपायः । स्यादेनास्य यथा पौराणं शरीरं दास्यादिति ॥ तस्यैवं चिंतयेत्
 सततं भवत् ॥ यत्त्वहमस्य सशोवलाभिः संजीवनीभिः शैलधिभिः कार्यं जीवितं च संध्याय सत्याधिष्ठानं कारयेयमेव मस्य पौ
 राणां शरीरं भविष्यति ॥ अतिविपुलं चास्य यश इत्येवमनुविचिंत्य शक्रो देवेन्द्रो बोधिसत्त्वस्य शरीरं सशोवलाभिः संजीवनीभिः
 औषधीभिः पूर्य बोधिसत्त्वमुवाच ॥ महाराज माहैव तेशरीरं त्यज्यामीति वा परित्यजितो वा परित्याज्यो चाभूत् ॥ चेतसो ३
 न्यथात्वं विप्रतिसारो वेति बोधिसत्त्वः कथयति । न मे कौशिक चेतसो न्यथात्वं नापि मे कश्चिद्विप्रतिसार इति ॥ शक्राह ॥ कथ

मेतज्जापते इति ततो बोधिसत्त्वो मुहूर्ते तस्मीं भूत्वा नुत्तरायां सम्यक्संबोधिमनसि कृत्वा सर्वसत्त्वानुगतं मैत्रीचित्तमुपस्थाप्य
सत्त्वोपप्रायेण या तस्यां वेलायां गाथे भाषते ॥ यथास्वमांसाति ममाशकृत्वा कृपावसा बोधिपरायणास्य ॥ नाभून्मनोविप्रति
सारजातं मात्सर्यदीनत्वविवर्जितं च ॥ अनेन सत्त्वेन सहस्रनेत्रपुण्ड्रानुभावेन च मे शरीरं ॥ यथैव पौराणमभूत्तथैव भव
त्विदं संपरिपूर्णा शोभा मिति ॥ अथा गाढावसान समनंतरमेव सहस्रैव बोधिसत्त्वस्य शरीरं यथा पौराण संवृत्ते ॥ अत्रांतरे
षट्चकारः पृथिवीप्रकम्पो जातः ॥ गगनतरंगतैश्चानेकैर्देवता शतसहस्रैस्तदत्युत्तं देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वा
प्रमुदितहृदयैः सहस्रैव हाहाकारो मुक्तः ॥ दिव्यं च विचित्रं महत्पुष्पवर्षं मुत्सृष्टं दिव्यानि च वायानि पराहताति ॥ अथ सम
हाजनकायो बोधिसत्त्वं यथा पौराण शरीरं दृष्ट्वा परमं विस्मयमुपगतः ॥ ततः शक्रो देवेंद्रो बोधिसत्त्वपरिपूर्णा शरीरं दृष्ट्वा वि
स्मयोत्स्फुट्य दृष्टिः कृतांजलिपुटो बोधिसत्त्वं क्षमयितुमारब्धः ॥ क्षमस्व महाराज यन्मया त्वं मीमांसनाभि प्रायेण तीव्राभिः
मांसाच्छेदनाभि संयोजिताऽपि तु यदा त्वमनुत्तरां सम्यक्संबोधिं अभि संवृद्ध्या तथा तथा तदा स्मानपि समन्वाहरेथा इति बोधिस

त्वः प्राह ॥ क्षांतं कौशिक एव भवतु समन्वाहरिष्यामीति ॥ अथ शक्रो देवेन्द्रोऽनेकैर्देवताशतसहस्रैः सार्धं बोधिसत्त्वमभिसंराध्य
तत्रैवान्तिर्हृतः ॥ ततो बोधिसत्त्वस्तस्मिन् यज्ञपरिसमाप्ते यज्ञावादान्निष्कुम्य प्रभूतधनधान्यहिरण्यं सुवर्णं हस्तिनोऽश्वान् र
थानानाभरणानि वस्त्रशयनासनानि ग्रामवरां कन्यकाश्च स्वतंत्रकृता कृत्वा भ्रमणावाल्मीकीभ्यो ददाति स्म ॥ तांश्च दुष्यसह पुभृति
सीमां व्राजतः स्वहस्तेन विविधां दक्षिणां दापयित्वा तं योजनशतयायि मं सस्तिनागं तं च शौभत मध्वरं सुवर्णस्य शतसहस्रं व
स्त्ररथाय पुरोहितायानुपयच्छति ॥ अथ दुष्यसहो राजा पुरोहिताय तं हस्तिनागं दीयमानं दृष्ट्वा लोभाभिभूतो यश्चेष्टहस्तिना
गो ब्राह्मणाय पुरोहिताय दीयते यमेव ब्राह्मणो राजा भविष्यति ॥ यन्महं तथा कुर्यां यथा प्राप्नोति सीमां राज्ञो दीयत इति विदि
त्वा बोधिसत्त्वमुवाच ॥ देव ब्राह्मणो यमनेन हस्तिनागेन किं करिष्यति ॥ अपि राजा मेव दीयतामिति ॥ बोधिसत्त्वः प्राह ॥ महा
राजा स्यो पाध्याय स्यास्मिं गजवरेस्ति महाभिलाषमया चास्मै परित्यक्तः ॥ तं नाहमुत्सहे दत्त्वा पुनर्दानुमितुं न्ना बोधिसत्त्वस्त
स्मै पुरोहिताय तं हस्तिनागं निर्यातयामास ॥ ततो बोधिसत्त्वः पश्चाद्यत्याः देव्याः पितरं भवभूति मृषिमाहूय सादरं कृतांजलि

रुवाच ॥ महर्षे यन्मया तव प्रतिज्ञातं यज्ञमहं मुद्दिश्य पश्चावतीं अगुमहिष्य दभिषिक्ता मया त्वामुद्दिश्य निर्गडो महायज्ञ इ
द्योयावत् ॥ स्वमांसात्पि मया स्मिंयज्ञे दत्तानि । तदेवं विधं महायज्ञमेतत्समुत्थितं च पुराणं सर्वमेवाहं तवानुप्रयामि त्वं प्रामो
य मुत्पादयेति ॥ एवमुक्ते ऋषिः प्रमुदित हृदये एवमस्तु महाराजे सुक्ता बोधिसत्त्वं यथा मनोवांछिताः नुरूपाभिः स्वाशीभिः
सम्यगाशास्य सपरिवारः प्रकांतः ॥ बोधिसत्त्वोपि निर्गडयज्ञमिष्टुं याचन जने यथाभिलषितैरर्थं विसर्गे संतर्प्य संपरिपूर्णां सं
कल्प्यो नगरं प्रविष्टकामो भूत् ॥ तेन खलु पुनः समयेन बाहीको महर्षि जीर्णो वृद्धो महत्तुको बोधिसत्त्वमुपगम्येतदवाचत् ॥ महा
राज ममोपाध्यायः काश्यपगोत्रो मारीचिर्नाम ऋषि हिमवत पर्वतराजे आश्रमपदे प्रतिवसत्यनेक धिगा शतपरिवारः तस्य मम
वेदाध्ययनं परिसमाप्तं । ततो मया पादयोर्निपत्याभिहितः । उपाध्याया ज्ञापयौकं ते हं गुरुदक्षिणां ददामीति सकथयति वत्स
यदित्वं भक्त्या मन्यसे । मरीचिउस्य मूर्द्धाभिषिक्तस्य पत्नी यज्ञपूता तस्या एव च ज्येष्ठपुत्रपौत्ररकुमारो युवराज एतस्मै प
रिचारकमुगं गुरुदक्षिणां प्रयच्छति । तदर्हसि देव एतां पश्चावतीं देवी पुत्रसहितां मह्यं दानुमित्यथ सर्वांस्तस्यां वेलायां

मणि
१६

गाथाभाषते ॥ परिभ्रमन्नहं कृत्स्नां पृथिवीं पृथिवीपते ॥ कांक्षमाणोः परिश्रान्तः सुचिरं गुरुदक्षिणां ॥ त्वंचकारुणिको लोके सर्व
स्मिन्वसुधातले ॥ सर्वप्रद इति श्रूयतः सर्वसत्त्वहिते रतः ॥ श्रान्तश्चाहं तपस्वी च हृदो ब्रह्मणा स्वच ॥ अथ दुर्लभया धीर गुरुदक्षिणा
याभृशं ॥ तत्साधुमे महाराज प्रयच्छ रूपया सुतं ॥ पद्मावतीं च देवीं च यज्ञरतां पतिव्रता मिति ॥ एवमुक्ते बोधिसत्त्वः स्नेहव्याकु
लीकृत हृदयं चिंतयामास ॥ कथमिदानीं पद्मावती देवीं कुमारश्च मया विना जीवितं धारयिष्यतीति ॥ सर्वा चासौ पश्यदिदमेवं
रूपं वचनं श्रुत्वा तीव्र दुःखाभ्याहता किमिति स संभ्रमा संविश्या समवस्थिता ॥ ततो बोधिसत्त्वः परिमुहूर्ते तूष्णीं स्थित्वा संलक्षयति
अनुतरा हि सम्पत्संबोधिर्न पुत्रदानैर्विना अवाप्यते ॥ तस्मादास्यामि प्रियामिमां भार्योपुत्रं च मे प्रियमस्मै ब्रह्मणा येनैव म
नुविचिंत्य बोधिसत्त्वः पद्मावत्या मुखं व्यवलोकयितुमारब्धः ॥ अथ पद्मावती देवी तस्येत्यंगिताकारं सुचिंतमाशयं विदित्वा नि
यतमेव भर्तृणां पुत्रं चास्मै ब्रह्मणाय दास्यतीति निश्चयमुपगत्य पुत्रसहिता प्रियवियोगार्ता साश्रु दुर्दानवदना बोधिसत्त्वस्य
पादयोर्निपत्योवाच ॥ देवअर्धंतु तव संकल्पा परिपूरयंता मनोरथाः परिपूरय दानपारमितां प्रयच्छ मामविकल्प मनो ॥ स्मै वा

स्वर्गाय सपुत्रकामित्यर्थः । सापर्यत्य भावत्याभर्तु मनोरथपूरणा व्यवसायं भुत्वा परंविशमयमुपागता ॥ ततो बोधिसत्त्व बोधो
मनःप्रणिधाय दक्षिणेन पाणिना भृंगारमादाय वामेन पाणिना पद्मावतीं पुत्रसहितां गृहीत्वा तं ब्राह्मणमुवाच ॥ पत्नी-
मिमं सपुत्रं च गृह्णातां मम द्विजः ॥ क्षिप्रं चानेन संबोधिं दानेन प्राप्नुयाम्यहं ॥ इत्युक्त्वा बोधिसत्त्व स्तस्य ब्राह्मणस्य हस्ते
वरिधारां पातयामास ॥ अस्मिं चानंतरे षड्विकारः पृथ्वीकंपोजातः ॥ गगनतलगतैश्च देवतासहस्रै स्तस्य तद्भुत परि-
त्यागितां विदित्वा विस्मयपूर्णमनोभि रहो इत्यैकरवैनादो मुक्तः ॥ अथासौ बाहिको नाम ऋषिः पद्मावतीं देवीं पुत्रसहिता
मेवमाह ॥ आगच्छ परिचयतां स्वामिनो मम । इत्येवमुक्ते पद्मावतीदेवी साऽश्रु दुर्दानिवदनो प्ररुदंति प्रोवाच ॥ ब्राह्मण-
मुहूर्ते तावन्निष्ठति । यावदहं सुदुर्लभदर्शनं देवस्य मुखं व्यवलोकयाम्य पश्चिमक मिति ॥ तत सर्षि मुहूर्ते स्थित्वा पद्मा-
वतीं देवीं पुत्रसहितां समादाय स्वस्तीत्युक्त्वा त्वरित्वमाश्रमपदं आनीय गुरोः पादौ नत्वा गुरुदक्षिणार्थं निर्व्यातयामास ॥
बोधिसत्त्वोपि इष्टबंधुपरित्यागं कृत्वानि न न्यूना हृदयेन सांकेतं नगरं प्रविश्यतां उः प्रसाहादीन् प्रतिमीमां क्षत्रीयान्मूर्ध्नी

मणि

५

भिषिक्ताः न्यथानुरूपैः सत्कारविशेषै रभ्यर्च्य प्रभूतैर्वस्त्रालंकार हिरण्य सुवर्ण गोहस्त्यभूषणैश्च। प्रतिमान्य स्वानि स्वानि मगराणि
प्रेषयामास ॥ अथ दुष्यसहो राजा तस्मिं गजवरे गर्वमापन्नो हस्तिनापुरं नगरं गत्वाऽमात्यैस्सार्धं सज्जनकृत्वा बोधिसत्वस्य दू-
तं प्रेषयामास ॥ ततो बोधिसत्वमुपसंक्रम्यैव माह ॥ देव दुष्यसहो राजा एवं कथयति त्वं मम मित्रः सुहृत्तदर्हसि मे। एतं हस्तिना-
गं प्रेषयितुमेव कृते सर्वं चिरस्थितिकं भविष्यति ॥ नो चेत्प्रेषयसि ततो जाते शक्तिर्यद्वलं तेन सज्जो भव एषो हमागत्य पराक्रमेण
त्वं तिहस्य स्वयमेव हस्तिनागं गृहीष्यामि ॥ एवमुक्ते सापद्यत् क्रोधरक्तलोचना हस्तेन हस्तं परा हस्य तीव्रद्वेषपर्यवस्थितास ॥
रौषड् कृतरवैस्सपर्ववैत् ॥ मंडलमानयन्ती तं दूतं निर्भत्सयामास ॥ भो दुष्यसह कोऽहं राजो वक्तव्यः सुदुष्टं जीवलोकं प्रियां
च ज्ञानीं कुरुष्व । सुहृन्निव्यतायस्व जाचते शक्तिर्यद्वलं यः पराक्रमस्तेन सज्जो भव ॥ एते वयं चतुरंगवत्त कायं संनाह्याभि-ति-
र्यास्यामो युद्धयेति ॥ बोधिसत्वोऽपि क्लेशानां दारात्म्यमिति विदित्वा दुष्यसहे राजनिका रुरापमुत्थाश्रितां पर्वदं प्रति निवार्य तं दूतमुवा-
च ॥ सौम्य दुष्यसहो राजा इदं स्याद्वचनीयं समयाहस्ति वासराय प्रोहिताय यज्ञदक्षिणार्थं निर्यातितः ॥ तन्नाहमुत्सहे दानं दत्त्वाः

५

पुनरागच्छन्तु नहि चान्तस्य पुनरभवहराणं युक्तमित्यर्थं सङ्गतस्तत्पुकराणं दुष्पुसहस्यराजोदत्ताविस्तरेण रोचितवान् ॥ ततो दु
ष्पुसहोराजा संजाता भार्यश्चतुरंगवलकायं संनाह्य त्वरितंगत्वा कटकबंधं कृत्वा वस्थितः ॥ अत्रोतरे च बोधिसत्त्व उपरिप्रासादतरे
गतोऽमात्यागरा परिहृतस्तिष्ठति ॥ अथ बोधिसत्त्वो दुष्पुसहस्यचतुरंगवलकाय मवलोक्यामात्यामामंत्रयते स्मः ॥ भवतः कस्यायं
वलकाय इति । अमात्याः कथयन्ति । देवत्वं कारुणिको निहित दण्डः सर्वसत्त्वे छित्तयं दुष्पुसहोराजा परिभूतायास्मान् राष्ट्रापद
मैर्दं कर्तुमागतः ॥ तदाज्ञापय देव वयमेनं निगृहीष्याम इति । बोधिसत्त्वः करुणापरिगतहृदयेः कथयति ॥ भवतो यो हं
स्वमांसास्यपि परात्मार्यं परित्यजामि तत्कथमहं विहिंसां मनसापि विचिंतयिष्यामि । अपिभूपाध्याय स्यान्निकात्स हस्ति
नागः पुभूतेन हिरण्य सुवर्णेन निष्क्रियास्मै राज्ञे दीयतामित्येवमुक्ते । अमात्या परमविस्मया वर्जिता अन्योन्यं मुखान्यवलोक्य
परस्परमुचुः ॥ अहो आश्चर्यं यत्रैदानीं उद्यत शस्त्रेपि बध्ने देव एवं मैत्रीचित्त इति ॥ ततो बोधिसत्त्वो महाकष्ट मत्पके जी
विते शत्रवे अचिरकाले वस्थायिनी नृक्षया व्यो मोहिता अंगराजा राज्ञेभ्यः मदमनो दृष्टं धार्मिकं सांपरायिकं चानर्थं मनसि

मणि

१८

कृत्यैव मात्मनो नाशाय प्रतिपन्नस्तदलं ममाने नैवं राज्ञैश्वर्याधिपतेन विपुलभकेनापाय गतिगहनहेतुभूतेन । तत्कोऽ
सावुपायः स्याद्येनाहमस्माद्राज्यवन्धना त्वर्गोपद्रवभूतादिमुक्तो विविक्तेषु शांतेषु अरण्येषु सुखं विहरेयमित्येव मनुवि
चिंत्य बोधिसत्त्वो दीर्घमुष्मं चाभितिश्वस्य गगनतलमवलोकयामास ॥ अत्रान्तरे चत्वारः प्रत्येकबुद्धास्तस्यचेतसा चिन्तमाणा
यः ऋद्धौ परिविहायसाभ्यागत्य बोधिसत्त्वस्य प्रासादे अवतीर्णाः ॥ अथ बोधिसत्त्वो स्तां प्रत्येकबुद्धान् दृष्ट्वा प्रसादजातः
पादयोर्निपत्य महार्हस्वासनेषु तिष्याद्य कृतांजलिं रुवाच ॥ महर्षयः प्रसीदध्वं मां विषयपंकात् युत्थाय्य शांतान्पररूपानि
प्रापयत यत्राहमेकाकी निवृत्तो विभ्रस्त सुखं स्पर्शं विहरेयमिति ॥ ततस्ते प्रत्येकबुद्धा बोधिसत्त्वमुबुः ॥ तेन हि महाराज गृहा
णास्माकं चीवर कर्णिकमिति ॥ ततो बोधिसत्त्वः प्रमुदितहृदयो हन्तकामपंकात् मुक्तोस्मीमुक्ता तेषां प्रत्येकबुद्धानां चीवरक
र्णिके लग्नस्ते च प्रत्येकबुद्धाः । विततपथ राजहंसाश्च सहसैव गगनतलमुत्पत्य त एवोपरि विहाय सा हिमवतं चर्वत राजं
संप्रस्थिताः ॥ अथ सजनकाय स्तमाकाशेन संप्रस्थितं बोधिसत्त्वं दृष्ट्वा तीव्रशोकाभ्याहतो हाहा देव कारुणिके ससत्त्ववत्सल

१८

क्वास्माननाथान्परित्यज्य गमिष्यसीति ॥ बोधिसत्वो सौहिमवंतं पर्वतराजं संप्रस्थितामुपनीया न्यतमस्मिं प्रदेशे विविधत
रुखंडमंदितैः पुष्पफलसलिलसंपन्नेऽवतारित उक्तश्च महाराज परितुष्टोसि हिमवत पर्वतराजे विहरत वयं ते कालं शा
त्वा उपसंक्रमिष्यामो न च ते पुनरपि गृहाय राज्याय उत्कंठकराणीयेत्युक्त्वा ते प्रत्येकबुद्धा सतत एवोपरिविहाय सा अद्या
प्रकांताः ॥ बोधिसत्वोपि तस्मिन् नखंडे आश्रमपदं कृत्वा ऋषिभावमुपगम्य सुखस्पर्शविहरति स्म ॥ यावदपरेण स
मयेन बोधिसत्वो स्ये तदभवत् ॥ इति मे सर्वलोकाश्च भवभोगपरायणाः ॥ पुराणपापे यथा कृत्वा यांति स्वर्गं च नारकं ॥ स्वर्गे
षु विविधा भोगान् भुक्त्वा कामविमोहिताः ॥ पुरोणेश्वानुपरिक्षीणा भवंति नरकान्मुखाः ॥ नरके वेदनां तीव्रां संप्राप्य चानुता
पिताः ॥ धर्मानुसरणं गत्वा भवंति सुगतिं गताः ॥ इत्येवं विविधं दुःखं भवेत्तात्त्वानुपंडितः ॥ गौर्हस्थं विषवत्पक्का याति यौगी
तपोवनं ॥ इत्येतन्मनसि ध्यात्वा योगारामसमाश्रितः ॥ धर्माभ्यासमतीर्धमान् बोधिसत्वमुदारमतः ॥ सतत्र निःसंगतया द

श्री

मणि
१५

बालुः प्रज्ञाचक्षणेन शमेन नित्यं ॥ प्रत्यादिदेशे बहुकार्यसंगात् कामेषु रक्तं सततं नृलोकं ॥ मैत्रीमयेन प्रशमेन तस्य विस्मदिनै
वानुपरीतचित्ताः ॥ परस्परदोहनिवृत्तभावास्तपस्विवद्वात्रैर्मृगाविचेरुः ॥ आचारभ्रष्टा मिभृतेन्द्रियत्वात् संतोषयोगात् करु
णागुणाच्च ॥ असंस्तुतस्यापि जनस्य लोके सोभून्प्रियस्तस्य यथैव लोकः ॥ अल्पेच्छभावात्कुहनात्तन्निजस्त्यक्तस्पृहोलाभयश
ःसुरैसु ॥ सदेवतानामपि मानसानि पुसादभक्तिप्रवणानि चक्रे ॥ दृष्ट्वाथ तं प्रवर्जितं वनस्था गुरौस्तदीयैरववद्वचिताः ॥
गुरुं विभाव्य श्रवणाय धर्मं तच्छिष्यतां सिद्धिप्रदोपजग्मुः ॥ शीले शुचा विद्विद्यभावनायां स्मृत्यप्रमोषे प्रविविक्ततायां ॥ मै
त्र्यादिके चैव मनःसमाधौ यथावत् सोऽनुशशासशिष्यान् ॥ शृण्वन्तु धर्मकथितं समासाः नम्रा भवंतः परिपालनीयाः ॥ धर्मा
हिरक्षा परमेविपत्तौ भ्रष्टाशयो मैत्रतरो नृगामी ॥ यत्संप्रयोगाविरहावसानाः समुच्छ्रयाः पादविकल्पनिष्ठाः ॥ विशुद्धताभंगु
ललोलमायुः सौनैवकार्या दृढमप्रमानः ॥ दानेन शीलाभरणेन तस्याः पुराणानि संवर्द्धयितुं यतश्च ॥ विवर्तमानस्य हि जन्म
ध्वं-

उर्गे लोकस्य पुरापाति पराप्रतिष्ठा ॥ तारागणानामभिभूयलक्ष्मीं विभाति यत्कांतिगुरो न सोम ॥ योतिं विचाक्रम्य सहस्ररस्मि
 यद्दीप्यते पुरापगुरोऽधुयः सः ॥ दिप्तस्वभावाः सखिवा नृपाश्च पुरापप्रभावात्पृथिवीश्वराणां ॥ सदध्वहत्याहतसर्वगर्वाः प्रीता
 इवाज्ञाधुरमु द्रहंति ॥ पुरोपेर्विहीनाननुयात्यलक्ष्मीर्विस्पंदमानानपि नीतिमार्गे ॥ पुरापाधिकैः साह्यवभस्यमानाः पर्येत्य
 मर्यादिवत द्विपक्षान् ॥ दुःखप्रतिष्ठादयशोनुवद्धा दपुरापमार्गो दुपरम्यतस्मात् ॥ श्रीमत्सुसौख्योदयसाधनेषु पुरापप्रसं
 गेषु मतिं कुरुध्वं ॥ ते तथेत्यनुशासनीं प्रतिगृह्यामि वाद्यप्रदक्षिणीं कृतं चैनं स्वान्त्वानालयातभिजग्मुः ॥ अचिरंगतेषु
 सहायेषु समहात्मा ध्यानं कर्तुं चिंतामापदे ॥ अथात्र गौतमो नाम महर्षि रागत्य तस्य भावं जिज्ञासितुं तपोवने भयं वय
 सिषुवता ॥ चापलं मिव खल्विदं त्वयानुवर्तितं शुभो ॥ आराध्यते सत्प्रतिपत्तिमद्भिर्धर्मो यदायं भवनेवनेवा ॥ श्रीमन्निहि
 त्वाभवनाम्यतस्त्वं कस्मादरारोपेषु मतिं करोषि ॥ परप्रसादार्जितभक्षवृत्तिरगणमानः खलवज्जनेन ॥ कुचेतभृद्वधुसुह

मणि
२०

दिहीना वनान्नभूमा तपविद्धकायः ॥ मूर्तिदरिद्रत्वमिवोपगुह्य कथं नु शोकस्य वनं प्रयासि ॥ इमा मवस्थां हितवेषमाणाः
द्विषोऽपि पाष्यापि हिते क्षणाः स्युः ॥ तद्गुरुराजं मुजनानुकूलं दीनानुरं पालयताथ नित्यं ॥ संपादयथा निवसंस्त्वमत्र ध
र्मं च सत्पुत्रमनोरथं च ॥ किंलोकपदः खल्वपि चैषः ॥ परकर्मकरस्यापि स्वेति यानसुखा गृहाः ॥ किंपुनः सुखसंज्ञाः स
मृद्धिः ज्वलितश्रियः ॥ अथ बोधिसत्त्वः प्रतिवेकसुखामृत रसपरिभावितमतिस्तत्पवरा हृदयः समुपतश्च विशेषोगृह
वनवासयोः कामापभोगनिमंत्रणायां नृप इव भोजनकथायां सुखायमान उवाच ॥ इदं स्नेहो गतत्वा ते काममत्याप्ययं वचः
सुखं ज्ञातुं मां वीक्ष्य कदाचिद्गृहचारके भवानपि मुनीश्वरः ॥ गाहस्थं महदस्वास्थां सधनस्याधनस्य च ॥ एकस्य रक्षणायासा
दितरस्यार्जनधर्मात् ॥ यत्र नाम सुखं नैव सधनस्याधनस्य च ॥ तत्राभिरतिसंमोहः पापस्यैव फलोदयः ॥ नियतार्जनरक्षणा
दिदुःखे च बंधनव्यसनैकलक्ष्यभूतैः ॥ नृपतेरपि यत्र नास्ति तृप्तिरविभवै सोयनिधेरिवानुवर्षैः ॥ सुखमत्र कुतः कथं कदाचा

२०

भ